

ГОЛОВЧЕНКО М. Ф.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та державного управління
(Міжнародний гуманітарний університет)

УДК 340.12:008

КУЛЬТУРНА ФУНКЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

У статті автор розглядає наявні моделі діяльності держави з реалізації культурної функції, підходи до типізації сучасних моделей державної культурної політики, у рамках яких, як визначальні критерії, виступають наявність суспільної підтримки або ідея самостійного виживання, способи та підходи до реалізації культурної функції в інших країнах. Для України на даному етапі автором пропонується модель транзитивного періоду з елементами моделі «витагнутої руки».

Ключові слова: культурна функція держави, культурна політика, моделі реалізації культурної функції, механізми реалізації культурної функції, культурні права громадян, фінансування культурної сфери.

В статье автор рассматривает существующие модели деятельности государства при реализации культурной функции, подходы к типизации современных моделей государственной культурной политики, в рамках которых, как определяющие критерии, выступают наличие общественной поддержки или идея самостоятельного выживания, способы и подходы к реализации культурной функции в других странах. Для Украины на данном этапе автором предлагается модель транзитивного периода с элементами модели «вытянутой руки».

Ключевые слова: культурная функция государства, культурная политика, модели реализации культурной функции, механизмы реализации культурной функции, культурные права граждан, финансирование культурной сферы.

In the article the author considers existing models of state activity concerning the realization of cultural function, approaches to the typification of modern models of state cultural policy in which the determining criteria are the availability of public support or the idea of independent survival, ways and approaches to the realization of cultural function in other countries. For Ukraine at this stage, the author suggests a model of a transitional period with elements of the model of "outstretched hand".

Key words: cultural function of the state, cultural policy, models for the realization of cultural function, mechanisms for the realization of cultural function, cultural rights of citizens, financing of the cultural sphere.

Вступ. Аналіз співвідношення між культурою, культурними процесами і державою доводить, що сучасна держава повинна не просто гарантувати свободу творчості, не втручатися у мистецькі процеси, не обмежувати свою підтримку лише національною культурою у вузькому, мовно-етнічному розумінні, а дбати про все різноманіття творчих проявів у суспільстві, про збереження й збагачення всього культурного, духовного потенціалу. Також неможливо уявити процес взаємодії сфери культури і держави без правотворчості державних органів, без спрямування зусиль держави на підвищення економічної спроможності національного культурного продукту, підтримку прикладних досліджень у галузі культури, розвиток культурної інфраструктури. Тому дослідження перспектив розвитку культурної функції сучасної держави є найважливішим завданням сучасного державотворення в Україні.

Дослідженню культурної функції сучасної держави були присвячені наукові розробки таких відомих вчених, як В. В. Карлова, О. Р. Копієвська, О. М. Лоцихін, Л. О. Морозова, Г. В. Падалко, В. Ф. Погорілко, І. С. Самощенко, С. П. Симоненко, О. В. Стороженко, Н. С. Фесенко, В. Г. Чернець, В. С. Шестак та інші. Однак проблема розвитку культурної функції сучасної держави потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження перспектив розвитку культурної функції сучасної держави у світлі міжкультурного діалогу.

Результати дослідження. Стан культурного розвитку тієї чи іншої країни є одним з найбільш об'єктивних показників не тільки духовного здоров'я суспільства, але й повноти вирішення тих проблем, у тому числі й економічних, котрі стоять перед ним. Серед функцій держави, що регулюють внутрішнє життя суспільства, важливе місце посідає державна культурна політика [5, с. 43].

Перспективи розвитку культурної функції нашої держави можна виокремити розглядаючи способи та підходи до реалізації культурної функції в інших країнах. У закордонній науці представлено велике число типологій моделей реалізації культурної функції держави, що пояснюються різними підставами до визначення її цілей, механізмів реалізації й результатів.

Виділяють наступні моделі діяльності держави з приводу реалізації культурної функції:

Ліберальна культурна діяльність, основна характеристика якої приватне володіння засобами виробництва й поширення культурних товарів. Ринок культурних товарів відіграє тут вирішальну роль.

Державна бюрократична або просвітницька культурна діяльність. Її невіддільна риса – домінування держави, яка за допомогою апарату (законодавчого, політичного, ідеологічного) і фінансів контролює сферу культури.

Національно-визвольна культурна діяльність. Вона найбільш типова для колишніх колоній, а також для держав Східної Європи. Основна її риса розвиток або ствердження оригінальних культурних традицій, що пригнічувалися у колоніальний (або у соціалістичний) період.

Культурна діяльність держави перехідного періоду. Відмітною рисою подібного способу реалізації є те, що в її рамках навіть демократичні орієнтири реалізуються через структури держави, яка не здатна відразу відмовитися від командно-бюрократичних методів.

Діяльність, що спрямована на організаційну модернізацію. Подібна модель звичайно зумовлена організаційними проблемами, що виникають у результаті кризи фінансування, з якою у свій час зіштовхнулися культурні інститути Великобританії.

Існує ряд підходів до типізації сучасних моделей державної культурної політики, у рамках яких як визначальні критерії виступають наявність суспільної підтримки або ідея самостійного виживання.

Американська модель. Державна влада у відносинах з культурою бачить свою роль, насамперед, у правовому регулюванні.

Децентралізація. Бюджетне фінансування здійснюється регіональною та місцевою владою, центр має обмежену компетенцію у галузі культури, беручи участь у даному процесі лише як додаткове джерело засобів.

Модель, заснована на принципі «втягнутої руки». Уряд, визначаючи загальну суму дотацій на культуру, не бере участь в їхньому розподілі. Цю функцію здійснюють незалежні адміністративні органи, які, у свою чергу, передають право розподілу фінансових коштів спеціальним комітетам і групам експертів.

Досить цікаві моделі реалізації культурної функції, засновані на принципах державного фінансування сфери культури, запропонували дослідники Ради по мистецтву Канади Гаррі Х. Шартран і Клер Мак-Кафі.

«Держава-натхненник». Прямо субсидіюючи мистецтво не занадто щедро, стимулює суспільство вкладати кошти у некомерційні організації культурної сфери.

«Держава-патрон». Фінансує культурну діяльність за допомогою керування «на відстані втягнутої руки», визначаючи лише загальний рівень підтримки культури й виділяючи відповідні фінансові кошти.

«Держава-архітектор». Рішення про підтримку культури, розміри і адресантів фінансування ухвалюють державні органи, найчастіше – міністерства культури. Подібна практика виникає з традицій, створених у середовищі феодальної еліти Європи, коли підтримка мистецтва вважалася чесною.

«Держава-інженер» ухвалює рішення щодо розподілу фінансових ресурсів, їх одержувачам і контролює доцільність витрат за допомогою спеціальних державних органів, але творча енергія творця підлегла у цьому випадку цілям державної ідеології [1, с. 28-39].

Для забезпечення виконання культурної функції держави у рамках Євросоюзу створюються та реалізуються різні культурні програми, однією з таких програм стала «Культура 2000» [9].

У рамках реалізації культурної функції Євросоюз ставить перед собою наступні цілі: розвинути зв'язки всіх програм Співтовариства й акцій, що сприяють міжкультурному діалогу; підвищувати внесок різних культур у спадщину Співтовариства й спосіб життя; сприяти інноваціям, а також горизонтальному й вертикальному виміру підходів, направлених на розвиток міжкультурного діалогу, насамперед, серед молоді.

Франція є зразком того, як у сучасних умовах створити систему координації культурної політики державними органами.

Зовнішньополітична доктрина Франції, яка була прийнята наприкінці XIX століття, включала заснування Інституту Альянс Франсез [11]. На сучасному етапі діяльності АФ є складовою МЗС Франції, та являє собою «єдину мережу» культурних утворень (інститутів, центрів) Франції за кордоном. АФ ставить перед собою наступні завдання: співробітництво у галузі освіти, мови та культури; поширення французької мови на території діяльності організації; об'єднання всіх бажаючих підвищити свої знання у галузі французької мови і культури Франції; розвиток культурних обмінів, що сприяють зближенню культур.

Методи реалізації культурної функції відрізняються у кожній країні, навіть у межах Європейського Союзу. Зокрема, у Німеччині взагалі не існує такого центрального органу управління цією сферою, як міністерство культури. Усі питання щодо культури вирішують незалежні структури (відділи культури), які створені на місцевому управлінському рівні. На основі значної законодавчої компетенції та фінансової часткової участі федерація справляла суттєвий вплив на виконання завдань щодо сфери культури землями та громадами. Усі інші питання щодо функціонування цієї галузі стали вирішувати на місцях [3].

Зовсім інша модель склалася у країнах Північної Америки, зокрема у США, де функціонує досить велика кількість етнічних музеїв і центрів (індійської культури, африканських культур, культур азіатських етносів тощо). У зв'язку з проблемою збереження культурних цінностей виникають інші цікаві питання, як, наприклад, суперечності між прагненням до збереження й прагненням рухатися вперед до майбутнього.

Дослідження різних культурних феноменів проводиться з метою впевнитися, що проведені заходи мають під собою конкретне обґрунтування. Отримана у такий спосіб інформація, сприяє прийняттю зважених рішень у сфері культурної діяльності.

Наступним важливим елементом процесу реалізації культурної функції можна вважати навчання й підвищення рівня кваліфікації діячів мистецтва, а також адміністраторів і робітників у відповідних областях цієї сфери. Одним з головних тут є питання про те, наскільки велика у даному заході буде частка участі держави. Крім цього, тут виникають проблеми, що стосуються установа певних стандартів і критеріїв для видачі сертифікатів, ліцензій тощо [7, с. 128-129]. Розглянемо основні засоби, використовуваними тими або іншими інститутами для реалізації культурної функції сучасної держави.

Гранти й премії являють собою найпоширеніший і популярний засіб реалізації культурної функції у Сполучених Штатах і ряді інших країн.

Діяльність Швеції у сфері культури визначається системою законодавчих та фінансових заходів, що координують культурний розвиток у країні в усіх верствах суспільства та у різних сферах культури. У порівнянні з іншими країнами Західної Європи, роль держави у соціальному житті Скандинавських країн дуже важлива. Основоположною тенденцією культурної діяльності Швеції є принцип децентралізації в організації культурного життя, що продиктований прагненням активізувати діяльність та сприйняття культури всіма групами та прошарками населення. Фінансування забезпечують, насамперед приватні, місцеві та регіональні органи самоврядування. Держава фінансує насамперед центральні організації та заклади культури та загальнодержавні культурні заходи; підтримка місцевих та регіональних закладів становить четверту частину державних витрат [10, с. 18]. До завдань, що здійснюються державою під час реалізації культурної функції входить підтримка професійних працівників культури, доходи яких у порівнянні з представниками інших професій невеликі, а в умовах вільного ринку вони не завжди у змозі забезпечити своє існування тільки внаслідок професійної діяльності.

Таким чином, культурна діяльність органів влади у Швеції являє у цілому безсумнівний актуальний досвід організації культурного життя, вирішення нагальних проблем сучасного культурного розвитку [8].

Потреба у переосмисленні поняття «культурна політика» у пострадянських країнах загалом виникла у зв'язку з необхідністю вирішення фундаментальних проблем, пов'язаних із визначенням цивілізаційних перспектив новоутворених держав. Культура при цьому розглядається як політичний ресурс, актуальність якого стає все більш очевидною в умовах ідеологічної багатополарності, відкритості інформаційно-комунікативного простору сучасних суспільств та притаманної їм соціокультурної динаміки.

За інтенсивністю дискусій з цієї проблеми безумовним лідером серед країн колишнього СРСР є Росія, де концепт культури є актуальним не тільки у науковій, а й в ідеологічній площині. Найбільш затребуваними при цьому виявилися аналітичні коментарі до міжнародних документів із культурної політики, узагальнення принципів діяльності держави у культурній сфері та рекомендації щодо її реформування на ринкових основах. Йдеться про той спектр культурних проблем, представлений, по-перше, у роботах політологів, економістів та правників, чий науковий інтерес сфокусований на проблемах соціокультурної сфери; по-друге, експертів ЮНЕСКО та Ради Європи.

Загалом, термінологія міжнародних документів щодо культурної політики впродовж 90-х рр. ХХ ст. витіснила радянські ідеологічні архаїзми у російському публічному дискурсі. Враховуючи проблематику досліджень культурної політики у Росії можна умовно виділити декілька методологічних напрямів: по-перше, пошук шляхів вирішення широкого спектра сучасних культурних проблем російського суспільства (зокрема, з наголосом на етнонаціональні та регіональні їх аспекти, а також питання модернізації управління й функціонування сфери культури та її окремих складових); по-друге, оновлення методології теоретичного моделювання культурної політики (з наголосом на культурній самобутності, політичній особливості та ментальній специфіці російського суспільства) [4, с. 1-3].

Однією з основних проблем, що заважає здійсненню культурної функції України є недостатність фінансування культурної сфери. Це пов'язано з наданням Верховною Радою, урядом окремим елементам законодавства статусу високопріоритетних (напр., Бюджетний кодекс, Податковий кодекс тощо), і якщо вони не враховують потреби культурної сфери, то майже немає шансів виправити недоліки, що завдані культурній сфері недосконалим законодавством і вивести проголошення на нормативно-правовому рівні із площини віртуальності у площину реальності [2, с. 10].

За умов відсутності об'єднуючої національно-патріотичної ідеї, репрезентованої українською державою, спостерігаємо таку причинно-наслідкову схему: відсутність об'єднуючої ідеї на державному рівні – вичерпування романтичного піднесення початку 90-х рр. за умов реформ і економічної кризи – сповільнення процесів формування національної інтелігенції, ціннісна дезорієнтованість, формування олігархічного прошарку суспільства (1–2%), що відносять себе до еліти.

Обмежені можливості незалежної держави замовлені традиційними уявленнями про адміністративні методи керівництва культурними процесами; історико-психологічними стереотипами тих, хто прийшов до влади; відсутністю дієвої концепції культурної діяльності, нівелюванням ідеологічної ролі культури у принципі, а тому і відсутність об'єднуючої ідеї українського суспільства; недосконалим законодавством у сфері культури, прив'язаним до бюджетної й податкової політики держави, недієвістю інфраструктури управління, яка уможлиблювала зловживання і махінації за відсутності контролю за діяльністю чиновників у сфері культури, а значить, їх безкарності; ситуацією подвійних стандартів, віртуалізації державної діяльності щодо реальності [6].

Висновки. Отже, розглянувши основні підходи та методи здійснення культурної функції сучасної держави, які мають місце у різних країнах світу, є очевидним, що кожен з них має як позитивні, так і негативні риси.

Найгогольнішим завданням держави у рамках реалізації культурної функції вбачається забезпечення реалізації культурних прав громадян, захист, збереження і примноження культурної спадщини, формування єдиного національного культурного простору з одночасним включенням до простору світової культури.

Для нашої країни на даному етапі найбільше підійде модель транзитивного періоду з елементами моделі «втягнутої руки». За цими моделями держава виділяє кошти на підтримку та розвиток культури, а також контролює їх використання. Держава виділяє кошти на реалізацію культурної функції загалом, а розподілом цих коштів займаються спеціалізовані комітети, які сформовані з представників різних сфер культурного життя. Ці представники повинні мати відношення тільки до культурної сфери та не повинні бути пов'язані з політичним життям держави. Діячам мистецтва повинні надаватися гарантії та захист від тиску з боку влади. Така модель допоможе позбутися тиску з боку влади на діячів мистецтва, і одночасно сприятиме розвитку культурної сфери країни.

Після формування сильної культурної сфери державним коштом можливий поступовий перехід до ринкових відносин у цій сфері. Оскільки розвиненій культурі вже не загрожуватиме поширення маскульту, адже у населення сформується чітке уявлення про свою культуру, ідентичність, усвідомлення її унікальності та прагнення до її збереження.

Список використаних джерел:

1. Востряков Л. Е. Государственная культурная политика современной России: региональное измерение : дис... докт. полит. наук : 23.00.02 / Востряков Лев Евгеньевич. – М., 2007. – 365 с.
2. Головченко М. Ф. Сучасний стан та шляхи удосконалення реалізації культурної функції Української держави / М. Ф. Головченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 1. Т. 1. – С. 9-14.
3. За эффективное местное самоуправление: Информационное издание для городов бывшей ГДР // Материалы Немецкого союза городов по политике в области местного самоуправления. – Кёльн, 1990. – Вып. 9. – 136 с.
4. Кравченко О. В. Культурна політика у сучасному російському науковому дискурсі / О. В. Кравченко // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр. Рівненського держ. гум. ун. – 2011. – Вип. 17. – С. 1–3.

5. Симоненко С. П. Проблеми культурної політики в Україні та світові інтеркультурні взаємодії / С. П. Симоненко // Універсальні виміри української культури. – О. : б.в., 2000. – С. 43–55.
6. Українська держава й культура: спроби ретроспективного аналізу (90-ті рр. ХХ ст.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: Серія: Історія. – 2008. – № 13. – Секція Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu_ist/2008_13/sekcija%20ukraina/ukrainska%20derjavna%20u%20kylturna%20sprbu%20retrospektivnogo%20analizu.pdf. – Назва з екрана.
7. Уткин А. И. Мировой порядок XXI века / А. И. Уткин. – М. : Алгоритм, 2002. – 477 с.
8. Фесенко Н. С. Політика держави у сфері культури: імплементація закордонного досвіду на українські терени / Н. С. Фесенко // Державне будівництво: Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. [Електронний ресурс]. – <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/index.html> – Назва з екрана.
9. Culture programme: a serious cultural investment // Electronic data (1 file). [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc411_en.htm
10. Kulturpolitik i praktiken. – 2. rev. Uppl. – Stockholm, 1985. – 127 s.
11. La francophonie et la doctrine du Soft Power / Jacques_Dufresne. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://agora.qc.ca/francophonie.nsf/Documents/Etats-Unis>.

ГОРБАЧЕВ В. П.,

кандидат юридических наук,
доцент, адвокат

(*Донецкая областная коллегия адвокатов*)

УДК 343.123.3:343.32:343.163«18/19»

РОЛЬ ПРОКУРАТУРЫ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В ПРЕКРАЩЕНИИ ДОЗНАНИЙ О ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ

В статье на основании нормативных и архивных материалов рассмотрена роль прокуратуры в решении вопросов прекращения дознаний о государственных преступлениях в Российской империи

Ключевые слова: прокуратура, жандармерия, дознание, государственные преступления, прекращение уголовного дела.

У статті на підставі нормативних і архівних матеріалів розглянуто роль прокуратури у вирішенні питань припинення дізнань про державні злочини в Російській імперії.

Ключові слова: прокуратура, жандармерія, дізнання, державні злочини, припинення кримінальної справи.

The article, based on the normative and archival materials, considers the role of the prosecutor's office in resolving the issues of termination of inquiries about state crimes in the Russian Empire.

Key words: prosecutor's office, gendarmerie, inquiry, state crimes, termination of the criminal case.

Введение. Одним из основных вопросов уголовного процесса является вопрос о прекращении уголовных дел и роли в этом прокуратуры. Наиболее актуален этот вопрос касательно государственных преступлений, и в этом аспекте полезным является изучение исторического опыта.

В досоветский период вопросам расследования государственных преступлений уделяли внимание С. Викторский, А. Кони, Н. Муравьев, Н. Розин, В. Случевский, Д. Тальберг, И. Тарасов, И. Фойницкий и др. Однако из-за недоступности в то время многочисленных секретных документов эти исследования имеют неполный характер. В советский и современный период некоторые аспекты данного вопроса отражены в работах В. Бессарабова, Ю. Горячковой, А. Звягинцева, Е. Ивановой,

